

ОЧИҚ АХБОРОТ ТИЗИМЛАРИДА ЁТ ҒОЯЛАРДАН ҲИМОЯЛАНИШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ

Азамат Назаров

*Ўзбекитсон ҳалқаро ислом академияси, “Дин психологияси ва педагогика”
кафедраси катта ўқитувчиси, психология фанлари бўйича фалсафа доктори
(PhD)*

Глобаллашув кишилиқ жамиятидаги маҳаллий аҳамиятга молик маданий, ахборот, иқтисодий, носийсий маконларнинг бир тизимга бирлашуви жараёнидир. Ер куррасининг турғун транспорт маршрутлари билан бирлаштирилуви, миграция оқимларининг кучайиши, ахборот технологияларининг тараққий этиши ва ҳақозолар шаклланаётган глобаллашувнинг босқичларидир. Ўтган асрнинг охири бу жараён мисли кўрилмаган даражада жадаллашувига олиб келди ва глобаллашув даври номини олди ¹. Ҳозирги даврда глобаллашув жараёни тобора кенгайиб бормоқда ва бу жаҳон сийсий маконинг янгича кўриниши ва тараққий этишига таъсир қилди. Жаҳон сийсий маконида давлатларнинг глобал ривожланиши бу авваломбор, дунёнинг барча давлатлари ва ҳалқларининг сийсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий, экологик, психологик жиҳатдан биргалиқдаги янгича тараққиётидир. Глобаллашув шароитида авж олган муаммоларнинг ечими ҳамкорликдаги ҳаракатларни талаб қилмоқда. Шунинг учун замонавий ҳалқаро муносабатларо дунё давлатлари ва ҳалқлари ўртасидаги яқинлашув жараёнларини тезлаштириши, ҳар томонлама ҳамкорликни кучайтириши, яхлит бўлган сийсий, иқтисодий ҳамда ҳуқуқий маконларнинг вужудга келиши билан тавсифланади. Ушбу интеграцион жараёнлар доирасида куйидаги мақсад ва вазифаларнинг амалга оширилиши изоҳланади. Булар:

---

¹ Сафаев С.С. «Глобаллашув шароитида миллий ҳавфсизликни таъминлашнинг долзарб масалалари» Т. 2005, 1-бет

1) Ҳалқаро ижтимоий – сиёсий муаммолар: ядро урушининг олдини олиш; қуролланиши пойгаси даражсини пасайтириш; минтақавий ва давлатлароро можораларни ҳал қилиш: умумжаҳон хавфсизлик тизимининг мустаҳкамланиши; ҳалқлар ўртасидаги ишончни такомиллаштириш.

2) Ҳалқаро ижтимоий – иқтисодий ва экологик муаммолар: кам ривожланганлик ва у билан боғлиқ бўлган қашшоқлик ҳамда маданий қолоқликни бартарф этиш; энергетик, хомашё, маҳсулот инқирозларини ҳал этиш йўлларини қидириш; тинч мақсадлар учун коинот маконини ва жаҳон океанини ўзлаштириш; ишлаб чиқариш жараёнини экологик хавфсизликни таъминлаш; табиий ресурслардан оқилона фойдаланишни таъминлаш.

3) Инсон муаммолари: асосий ҳуқуқ эркинликларига риоя қилиш; инсон ҳаёти учун муҳим бўлган шароитларни таъминлаш, ижтимоий муносабатларни демократлаштириш, маданиятни ривожлантириш ва сақлаш; инсон ва табиат, жамият, сиёсат ва ҳалқаро муносабатлар ўртасидаги мувозанатни уйғунлаштириш. Жаҳон ҳамжамяти тажрибаси инсоният тақдирига таъсир этувчи муаммоларни фақатгина бирлашган ҳолда ҳал этиш мумкинлигини кўрсатяпти.

Ҳар бир жамиятда ахборот – психологик хавфсизлик тушунчаси кўп ишлатилади. Бу тушунча аввало қандай пайдо бўлди? Унинг ҳаётийлиги инсоният тақдирига даҳлдорлиги нимада? Ана шундай савол туғилишининг ўзи муаммоларнинг долзарблиги ва ўта кескинлигини кўрсатади. Бизнингча, ахборот-психологик хавфсизлик тушунчаси қуйидагиларда намоён бўлади:

1) Ахборот-психологик хавфсизлик бу бевосита инсон руҳиятига таъсир ўтказиши орқали уни ўз ақидаларидан, муқаддас идеалларидан, эътиқодларидан айирадиган бузғунчи ғоялардан асрашдир. Демак, ахборот-психологик хавфсизликка эҳтиёж, энг аввало бевосита инсон ва жамият, инсон ва давлат, шахс ва унинг даҳсизлиги, миллат ва миллий қадриятлар, жумладан, урф – одатлар, анъаналар, тарихий ва маданий мерос, авлодлар ворисийлиги, миллатнинг

истикболи билан боғлиқ бўлган кадриятларга маънавий – руҳий таъсир бузғунчи ғоялар ва тажовузкор мафкураларнинг мавжудлигидан келиб чиқади.

2) Ахборот-психологик хавфсизликка риоя қилинмаса, унинг таъсирчан чоралари кўрилмаса, бузғунчи ғоялар миллий кадриятларни барбод этиш орқали тарихан мавжуд бўлган халқлар ва миллатларни геноцидга олиб келиши муқаррар.

3) Тиғиз ахборотлашган жамиятда ахборот орқали замонавий руҳий таъсир технологияларининг тобора ривожланиб бораётганлиги шахс ва жамият тафаккурининг шаклланишига у ёки бу тарзда кучли таъсир ўтказди. Жамоатчилик фикрининг қай даражада шаклланганлигига, жамиятнинг сиёсий онги, ҳуқуқий билимлар савияси, маънавий-маърифий даражасига қараб, жамиятнинг тараққиётига ёки таназзулига юз тутиши муқаррар.

4) Ижтимоий фикрни шакллантиришда ахборот таъсирини, ахборот технологияларидан фойдаланиш усуллари ва услубларининг тобора кенгайиб бораётганлигини назарда тутсак, ахборот – психологик хавфсизлик муаммоси яна ҳам кескинлашиб қолади².

Ахборот орқали юзага келган психологик можоралар шароитида давлат ахборот сиёсатининг вазифаси жамиятнинг салбий ахборот-психологик хуруждан сақлаш, қатъий ҳимоя қилиш механизмини яратиш билан белгиланади.

Ҳозирги кунда ёшларнинг онгига четдан кириб келаётган ҳар турдаги ахборотлар тез суръатларда таъсир этмоқда, сабаби, айрим ёшлар енгил - елпи ахборотларга берилиб, уларни қабул қилиши ҳам осон кечади.

Ахборот-психологик хавфсизлик тушунчаси ана шу тарзда маънавий-ахлоқий мезонга айланади. Эркин шахс ва озод кишилик жамоаси бўлган фуқаролик жамияти шароитида ахборот-психологик хавфсизликнинг ўзига хос тизимлари шаклланоми лозим. Бу бевосита ОАВ фаолияти ва унга хизмат қиладиган ахборот олувчи, сақловчи ва тарқатувчи ходимларнинг сиёсий

---

² Сафаев С.С. / Таркатма материал/ «Глобаллашув шароитида миллий хавфсизликни таъминлашнинг долзарб масалалари» Т. 2005 2-3-бетлар

савиясига, касб маҳоратига, энг муҳими фуқаролик позициясига, жамият ишига дахлдорлик туйғусига боғлиқ. Зотан, ахборот-психологик хавфсизликни таъминлашнинг бош мезони ва асосий таянчи – миллатпарварлик, ватанпарварлик, фидокорлик туйғуси! ҳисобланади.³

Ҳозирги дунё тараққиётининг қонуниятлари ва глобаллашув жараёнларининг таҳлили дунё шахсий ва ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида туб ўзгариш-лар бўлишидан дарак берувчи «глобал ахборот жамияти» оstonасида турганлигини кўрсатмоқда. Бу ҳам ахборот маконидан ва ОАВларидан турли кучларнинг сиёсий ва носий вазифаларни ҳал қилиш учун одатда тушуниладиган «куч ишлатиш» йўли билан эмас, балки бошқача йўл билан фойдаланишга имкон беради.

Шундай қилиб, глобаллашув шароитида ёшларимизнинг ёт ғояларга эргашиб кетиши, улрага қинғир ишларнинг жиддий оқибатлари, жавобгарлиги ва ҳуқуқий асослари ҳақида мукамал тушунчалар бериш, бу борада тарғибот ишларини янада кенгроқ олиб боришимиз лозим .

Ахборот соҳасида ахборот хуружи қизғин авж олган бир пайтда айни ана шу хуружлар моҳиятини, унинг манбаларини, ривожланиш омилларини, илмий тил билан айтганда, конфликтотен жиҳатларини чуқур ўрганиш лозим. Бузғунчи ва ҳужумкор ахборотлар мақсади, иддаоси, уларнинг тагида ётган манфаатлар қанчалик тўғри ўрганилса, уларга шунчалик тўғри ва ишончли зарба бериш мумкин бўлади.

Яна шуни айтиш лозимки, ёшларга турли хилдаги тўғарақлар ташкил қилинса, шунда уларнинг бўш вақтлари ҳар қандай енгил-елпи ахборотлар қабул қилишга сарфланмайди.

Тиғиз ахборотлашган жамиятда «шахс- жамият - давлат» алоқадорлиги, уларнинг ўзаро узвийлиги ва яхлитлигини таъминлаш бир мунча қийинлашади. Чунки ахборот оқими тезлашгани ва ахборотлар гирдобида яшаши каби мураккаб,

---

³ Жўраев Н.Қ. Тарих фалсафасининг назарий асослари. Т., 2008.

зиддиятли вазиятнинг юзага келиши бевосита шахс тафаккурининг, инсон дунёқарашининг кескин ўзгаришига сабаб бўлмокда.

Маълумки, ҳар бир фуқоро ўз шахсий нуқтаи назари, ўз қарашлари, маънавий-маърифий, ахлоқий-руҳий имкониятлари доирасидагина фаолият кўрсатади, ўз олами ҳудудида яшайди ва ташқи оламга ўз ақли доирасида шахсий муносабатини билдиради. Ҳар бир индивид мустақил инсон сифатида табиий – биологик камолотидан ва руҳий эҳтиёжидан келиб чиқиб, ўзига мос ахборотни қабул қилади, уни таҳлил этади. Унинг атрофида мушоҳада юритади, фикрлайди ва ана шу таҳлиллар асосида ўзининг шахсий хулосасига эга бўлади. Натижада у ёки бу тарздаги ўз нуқтаи назарини шакллантиради.

Демак, ҳар қандай ахборот мазмуни, моҳияти, таъсир этиш даражаси , жамиятга фойдали ёки зарарлигини, кишини эзгуликка ёки ёвузликка даъват этиши билан «шахс-жамият-давлат» муносиблигига ижобий ёки салбий таъсир этади. Ана шу жиҳатдан қараганда миллий манфаатларни асраш ва ривожлантиришда ахборот-психологик хавфсизлигини таъминлашнинг роли янада ҳам ошади⁴.

Бугун инсон ҳаётини ахборот тизимларисиз тасаввур қилиш қийин. Ахборот асрида ҳатто ҳарбий ҳаракатларнинг усул ва услубларига ҳам муайян ўзгартиришлар киртилди. Шу билан бирга, информацион хуружлар авж ола бошлади.

Албатта, ахборот асридаги ҳарбий ҳаракатлар билан ахборий урушлар бир-биридан фарқ қилади. Ҳарбий ҳаракатларда ахборот технологиялар операция муваффақиятини таъминловчи восита саналади. Информацион урушда эса ахборотга алоҳида объект, қурол сифатида қаралади.

Глобаллашув асрида бир давлат ўз миллий манфаатларидан келиб чиққан ҳолда, ахборотга эга бўлиш, ундан фойдаланиш ва уни ҳимоялашга интилади. Шу

---

⁴ Анвар Бобоев «Ахборот асрида информацион хуружлар» маколасидан «Ўзбекистон матбуот журнали» 2006 йил, 6-сон, 12-13-14-бетлар

боис муайян давлат бошқа бир давлатга оид ахборотни қўлга киритса, муайян устунликка эга бўлади.

Оддийгина бир мисол. Бирор давлатнинг телефон тармоғини ишдан чиқариш учун телефон станциясини бомбардимон қилиш мумкин. Айни вақтда зимдан ана шу телефон станциясининг бошқарув тизимини ишдан чиқариш ҳам мумкин. Яъни бомба ўрнини компьютер вируси ҳам бемалол боса олади.

Ахборий урушнинг моҳияти шундаки, у ягона мақсад эмас, балки якуний мақсадга эришиш йўлидаги воситасидир. Ҳозирги технологиялар ахборот ўрнига уйдирма тарқатиш, бошқаларни ёлғон ахборотга ишонтириш имконини беради. Бунда уйдирма объекти ёлғонни ҳақиқат деб билади ва охир-оқибат ёлғон тарқатаётган томоннинг манфаатларига мос ҳаракат қила бошлайди. Кундалик ҳаётда учрайдиган фитна ва бўҳтонлар ҳам информацион урушнинг содда кўринишларидир. Айримлар унга лаққа ишонишади. Фақат ҳурфикр инсон гап замирида ғайрмақсадлар мавжудлигини илғайди.

Ахборий урушнинг таркибий қисмлари ҳам кўп. Масалан, психологик операциялар, дезинформация, воқеани бузиб ёки бўрттириб кўрсатиш орқали одамларнинг бирор фирма ёки компанияга, бирор сиёсий ҳаракатга ва ҳатто ҳукуматга ишончини сўндириш ёки ошириш мумкин (пиар технологиялар).

Ахборий хуружнинг ҳавфли томони шундаки, юқорида кўрсатилгандек, у кучли бомбадек таъсир кўрсатади. Бунинг олдини олиш учун шу қуролга қарши айни турдаги қурол билан жавоб қайтариш зарур.

Адабиётлар рўйхати:

1. Қосимов С.С., Ахборот технологиялари. Т.: Ўзбекистон, 2005й.
2. Фозилов М., Ахборотлар хавфсизлиги ҳақида. /Info.com.uz журнали, №2, 2005 й.
3. Каримов М.М. Ахборот хавфсизлиги масалалари. Тошкент.: Ахборот технологиялари нашриёти, 2006 й. 4-7 б.
4. Ярочкин В. И. Информационная безопасность. Учебник для студентов ВУЗов М.: Фонд “Мир”, 2003 – 640 б.

5. Умаров Б.М. Назаров А.С. Очiq ахборот тизимларида ахборот-психологик хавфсизлик. Дарслик. Тошкент, 2020.

6. Назаров А. РАҲБАРНИНГ ШАХСИЙ КОМПЕТЕНТЛИ ОМИЛИНИНГ БОШҚАРУВ ҚАРОРЛАРИНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШГА ТАЪСИРИНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ТАҲЛИЛИ //Международный научно-практический электронный журнал «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА. – №. 33. – С. 77.

7. Sottarovich N. A. ETHNO-PSYCHOLOGICAL, AGE AND GENDER CHARACTERISTICS OF A LEADER IN MAKING MANAGEMENT DECISIONS //Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 103-109.

8. Назаров А. С. ОСНОВНЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ ПРОЦЕСС ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В УПРАВЛЕНИИ //Международный научно-практический электронный журнал «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА. – №. 36. – С. 7.

9. Umarov V. M. MECHANISMS AFFECTING MANAGEMENT DECISION-MAKING IN THE ACTIVITIES OF THE HEAD //Международный научно-практический электронный журнал «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА. – №. 29. – С. 91.

10. Назаров А. С. ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАРДА ҚАРОР ҚАБУЛ ҚИЛИШ МУАММОСИНИНГ ЎРГАНИЛГАНЛИК ХОЛАТИ: Назаров Азамат Соттарович, Ўзбекистон халқаро ислом академияси катта ўқитувчиси //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 12. – С. 354-362.

11. Назаров А. С. ОСНОВНЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ ПРОЦЕСС ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В УПРАВЛЕНИИ //Международный научно-практический электронный журнал «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА. – №. 36. – С. 7.